

Přístup právníka k historickému tematiku bývá nezdědka ohrožen nebezpečím určitého zjednodušení a jednostrannosti při zkoumání historických skutečností. Je možno hned na počátku říci, že práce V. Urfuse se tomuto úskalí se zdarem vyhnula. Jeho popis vývoje konkursního práva je zasazen do širokého rámce ekonomických podmínek, z nichž potřeba právní kodifikace vyrůstala, od prvních náznaků až k pevnému právnímu zakotvení a alespoň letmými záběry se dotýká situace v jiných zemích, především v Sasku, která měla sice na domácí charakter konkursního řízení nepatrný vliv, ale mohla se projevovat alespoň nepřímo prostřednictvím juristické literatury. Jinak je však práce pevně zasazena do historických hranic Čech a Moravy a „zahraníční“ exkurse jsou jen výhledové a mají pouze doplňující nebo vysvětlující ráz.

Výchozím bodem studie je zjištění, že české konkursní právo vzniklo v oblasti šlechtického práva z potřeb šlechty a mělo v tomto okruhu i značný předstih před konkursními ustanoveními v městském právu, které svou ekonomickou základnou mělo mít k němu blíže. Právě v tomto paradoxním vývoji spatřuje autor typicky český rys vývoje konkursního práva, který vyrůstal z domácích potřeb a byl ovlivněn specificky českými ekonomickými podmínkami. Důležitý fakt, že byly konkursní předpisy převzaty Obnoveným zřízením zemským do sféry zemského práva, zatímco městské právo setrvalo na zastaralé přípovědní praxi, je toho nepochybným výrazem. Obnovené zřízení zemské a je doplňující Deklaratorie a novelly jsou vůbec počátkem, od něhož vede vývojová linie snah kodifikovat konkursní právo až do pol. 18. století. V krátkém údobí mezi vydáním obou zákonodárných aktů došlo k velkému počtu šlechtických úpadků, které měly všechny společný rys, že postihovaly vrstvu nižší, méně zámožné šlechty, a že se projednávaly až v pozůstalosti. Tyto dva znaky jsou pak charakteristické pro první období až do sklonku 17. stol., kdy křivka úpadků klesá, aby v osmdesátých letech se úplně ztlumila. Příčiny, proč úpadek zasáhl převážně méně majetné šlechtické kruhy, jsou několikeré a jsou celkem zřejmé. Je přirozené, že v hospodářském zápase podléhali slabší, zvláště za mimořádných podmínek válečného kořistnictví, kdy svou úlohu sehrály i konfiskace, a že poválečná doba se vyznačovala především hospodářským zruinováním drobné rytířské šlechty. Nedostatek prostředků k hospodářské obnově učinil pak tento úpadek trvalým a vyřadil rytířstvo jako stav i z politického kolbiště. Urfus velmi správně posuzuje tyto tendence, jejichž odrazem byl nesporně i vzrůst počtu rytířských konkursů. Jestliže konec 17. stol. přinesl určité uklidnění, znamenalo to však nejen stabilizaci panských dominií, nýbrž vůbec upevnění nevolnického systému, který po selském povstání v r. 1680 byl robotním patentem podepřen. První velký konkursní rozmach spadl tedy do doby třicetileté války a tu bychom od autora očekávali, že se nespokojí obecnými odkazy na vojenské zatížení, ale pokusí se důsledněji rozebrat otázku fiskálních nároků a válečných financí, která byla jistě důležitým momentem a k čemuž mu mohla poskytnout materiál i literatura (D. Albrecht, *Zur Finanzierung des dreissigjährigen Krieges*, Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte, 1956). Rovněž stabilizace panských domén, která byla zase protichůdným faktorem, souvisela nejen s tvrdším vykořisťováním, ale také s většími hospodářskými investicemi,

neboť nadvýrobek byl již ze značné části věnován na rozšířenou reprodukci. Také tyto složky mohly snad být zdůrazněny silněji. Pokud se týká městského práva, je vhodně akcentována jeho ztrnulost, neboť obchod, který je jistě živnou půdou pro konkurs, nedosáhl dosud v Čechách mezinárodní úrovně a ani rudolfinská Praha přes svůj residenční význam se nestala centrem dálkového mezinárodního obchodu, jako byly Lipsko, Norimberk, Línec či Vratislav, kterou autor správně vylučuje z možnosti srovnávání s našimi poměry, jež vystačily s dosavadními ustanoveními i v obchodním právu (viz práce J. Janáčka).

Druhé vývojové období konkursního práva začalo koncem 17. století, kdy od devadesátých let opět vzrůstal počet šlechtických úpadků, a vyznačovalo se na svém vrcholu v pl. 18. století soustředěnými snahami o jednotnou kodifikaci, která by konkursní řízení upravila. Právě toto úsilí narazilo na tuhý odpor šlechty, která byla tentokrát zasažena konkursní vlnou ve svých horních a někdy špičkových vrstvách a která se obávala ztráty svých třídních privilegií. Její obrana však jen dokazovala měnící se poměr sil ve prospěch městského živlu, stejně jako i úkaz, že její zadluženost byla ponejvíce kryta měšťanským úvěrem. Je sice pravda, že tento proces není dostatečně vysvětlen a zvláště vzestup měst a městského stavu čeká na podrobné zpracování, přesto však se neměl autor spokojit jen poukazem na nezpracovanost této problematiky. Přelom 17. a 18. století se opravdu vyznačoval hospodářským regresem šlechtických panství. V honbě za rychlým hospodářským oživením v poválečné době vysávaly vrchnosti hlavně lidskou pracovní sílu, aniž se zvyšovala úroveň zemědělské techniky a hospodářských metod. Ekonomicky zastaralá panství s málo rentabilní technikou nemohla být pozvednuta ani stoupající lidnatostí, která nanejvýš přinášela snahu redukovat přebývajících robotu v peněžní platy. Konservativnost vrchností, které samy někdy držely panství na zastaralých ekonomických formách z politických důvodů, což se ukázalo při raabisaci, a projevovaly i malou iniciativu v manufakturním podnikání, nemohla ovšem zvýšit hospodářský výnos a přinést prostředky k nákladnému a reprezentačnímu životu. Naproti tomu města, která v této době střásala definitivně válečné zadlužení, netrpěla touto zaostalostí a počínala se zbavovat mnohých ekonomických přežitků. Měšťané byli i hospodářsky mnohem aktivnější než požívačná šlechta. Jestliže své peníze půjčovali na úvěr, neznamenalo to nechuť k manufakturním investicím, ale ukazovalo to především brzdící účinek feudálního řádu na rozvoj výrobních sil, neboť jak lidská pracovní síla, ujařmená nevolnickým systémem, tak surovinové i pohonné zdroje, které vlastnila šlechta, byly měšťanstvu těžko dostupné. Rozvoj výrobních sil přinášel také plnější formy peněžního styku a v četných případech zůstával u bohatých poddanských měst i jednotlivců z poddanství jen náter právě v právním směru, třebaž praktické poměry tomu odporovaly. Výklad tak důležitého období, jakým je po všech stránkách 1. polovina 18. století, měl být podán jistě prohloubeněji a snad bylo možno použít jako vodítka práce B. F. Poršněva o politické ekonomii feudalismu.

Ještě dva rušivé momenty je možno v knize postřehnout. Za prvé postrádám výraznou jednotící linii, která by z hlediska politických dějin tehdejší doby celek stmelila. Sled politických událostí, s nimiž jistě i právo souvisí, měl by být konkrétnější a politické vlivy při všem důrazu na ekonomické podmínky více akcentovány (i měnová kaláda je vyložena příliš jednostranně z ekonomických příčin, což není správné). Za druhé zůstal autor dlužen výklad

o lichvě, která v kreditních vztazích hrála velkou roli a o níž má jen několik roztroušených zmínek.

Je přirozené, že těžiště Urfusovy práce neleží v historickém vykreslení zvoleného období, nýbrž se zcela správně soustřeďuje na obraz právního vývoje, který v určené kompozici kreslí jasnými a důslednými tahy. Vedle hlavních tendencí v juristickém vývoji i prováděcí praxi, vedle rozdílného pojetí právních institucí v odlišných třídních i kompetenčních oblastech všímá si též drobnějších úkazů (privilegovanost jako důležitý princip feudalismu, poddan-ské platy jako podklad právních akcí aj.), které přispívají nemalou měrou k porozumění. Jeho metodický přístup projevující se v rozvržení a vývojovém zaměření studie je zcela správný a také technika práce s bohatou materiálovou dokumentací je spolehlivá.

Několik připomínek, které jsem učinil, vznáším spíše ze stanoviska historika. Zůstává ovšem faktem, že právní instituce jako odraz ekonomických podmínek musí být v této historické souvislosti také vykresleny a je možno konstatovat, že tomuto požadavku učinil Urfus z převážné části zadost. Jeho studie má předpoklady, aby našla své plné oprávnění a pevné místo nejen v právnícké, ale i v historické literatuře.

Miroslav Toegel